

dr hab. Barbara Ciżkowicz, prof. UKW

Uniwersytet Kazimierza Wielkiego w Bydgoszczy

Uwarunkowania prawne kształcenia praktycznego w polskich szkołach wyższych

Abstrakt

Celem artykułu jest przedstawienie zmian prawnych zachodzących w szkolnictwie wyższym i ich konsekwencji zarówno dla usytuowania kształcenia praktycznego na poziomie wyższym, jak i oceny jakości kształcenia w aspekcie proceduralnym.

Zachodzący proces globalizacji oraz trwające od lat dziewięćdziesiątych upowszechnianie się kształcenia wyższego pozwoliły na wieloaspektową analizę konsekwencji tych zjawisk. Dostrzeżono małą elastyczność systemu kształcenia na poziomie wyższym, utrudnienia w mobilności zarówno studentów, jak i absolwentów, rozbieżność między ofertą kształcenia a zapotrzebowaniem rynku pracy oraz między posiadanymi przez absolwentów i oczekiwanymi przez pracodawców kompetencjami osób kończących studia. Dostrzeżono też potrzebę nadania właściwej rangi kształceniu praktycznemu w szkołach wyższych.

W 2011 roku w polskim systemie prawnym dotyczącym szkolnictwa wyższego wprowadzono istotne zmiany. Zniesiono listę ustalanych przez MNiSW kierunków studiów oraz standardy kształcenia. Dzieląc naukę na osiem obszarów, określono obszarowe efekty kształcenia, odrębne dla ogólnoakademickiego i praktycznego profilu kształcenia. Umożliwiono uczelniom tworzenie nieistniejących dotąd kierunków studiów, na których kompetencje osób kończących studia definiowane są poprzez określanie kierunkowych efektów kształcenia. Działania te miały poprawić funkcjonowanie szkolnictwa wyższego poprzez zwiększenie możliwości szybkiego reagowania uczelni na potrzeby globalnego i lokalnego rynku pracy oraz zwiększenie mobilności studentów. Jednocześnie zobowiązano uczelnie do utworzenia wewnętrznego systemu zapewniania jakości kształcenia, którego zadaniem jest monitorowanie szeroko rozumianego procesu kształcenia. Ustawodawca nakazuje, aby pozyskiwane informacje były zwrotnie wykorzystywane w celu doskonalenia kształcenia. W kolejnych aktach prawnych widoczne są też działania na rzecz poszerzania oferty kształcenia praktycznego oraz jego silniejszego zakorzenienia w środowisku społeczno-gospodarczym. Wprowadzony w ustawie podział kształcenia wyższego na wyraźnie rozgraniczone dwa profile kształcenia stwarza ramy prawne do realizacji w uczelniach szerokiego i wąskiego kształcenia. Ogólnoakademicki profil kształcenia stanowi przygotowanie do dalszej pracy twórczej, a profil praktyczny ma zapewniać przygotowanie absolwentów do praktycznego działania głównie na lokalnym rynku pracy. Wyższe uczelnie czeka kolejna zmiana, która zgodnie z zapowiedziami MNiSW prezentowanymi na cyklicznych konferencjach programowych Narodowego Kongresu Nauki, doprowadzi do dużej reorganizacji w strukturach uczelni, ich systemach finansowania i zarządzania oraz celach strategicznych.

Polska w procesie bolońskim

Z początkiem lat dziewięćdziesiątych w funkcjonowaniu polskiego szkolnictwa wyższego nastąpiły istotne zmiany. Ustawa o szkolnictwie wyższym zezwoliła na tworzenie niepaństwowych szkół wyższych (Dz.U. nr 65 poz. 385 art. 15 ust. 1). Od roku 1990 towarzyszy temu intensywny wzrost liczby studentów. W roku akademickim 2005/2006 liczba studentów osiągnęła wartość maksymalną (1,954 mln) i zaczęła zmniejszać się w kolejnych latach. Współczynnik skolaryzacji utrzymujący się w latach 70. i w początkach lat 80. ubiegłego stulecia na poziomie nieco powyżej 4% przekroczył 40% po roku 2010 (GUS, 2013a).

W 1999 roku 29 krajów europejskich, w tym Polska, podpisały Deklarację Bolońską, której realizacja miała zbliżyć systemy kształcenia i doprowadzić do utworzenia Europejskiego Obszaru Szkolnictwa Wyższego – EOSW (ang. European Higher Education Area – EHEA). Zmiany miały zwiększyć międzynarodową konkurencyjność europejskiego szkolnictwa wyższego, wzmacnić współpracę między uczelniami, zwiększyć mobilność studentów, poprawić dostęp do różnego rodzaju programów studiów (Malan, 2004). Uczelnie wprowadziły nowe, proaktywne systemy zarządzania (Europejski System Transferu Punktów; ECTS) oraz ułatwienia w modyfikowaniu programów kształcenia. W europejskim obszarze szkolnictwa wyższego promowane są mechanizmy poprawiające jakość kształcenia (Gvaramadze, 2008), a akty prawne mają uczynić szkolnictwo wyższe bardziej elastycznym w dostosowywaniu się do zmian zewnętrznych (Karseth i Sivesind, 2010; Sarrico i in., 2010).

Integracja Europy wymagała zwiększenia porównywalności kompetencji¹ i kwalifikacji² nabywanych w różnych krajach. W tym celu, zgodnie z zaleceniem Parlamentu Europejskiego i Rady, opracowano Europejskie Ramy Kwalifikacji (ERK) jako wspólny układ odniesienia dla systemów kształcenia w poszczególnych krajach. Pozwalają one porównywać kompetencje i kwalifikacje uzyskiwane w różnych systemach kształcenia i szkoleń w całej UE, wspierając mobilność obywateli oraz ułatwiając uczenie się przez całe życie (Dz.U. C 111, 6.5.2008). ERK dzieli cały system kształcenia na osiem poziomów, z czego trzy najwyższe (6–8) obejmują szkolnictwo wyższe. Jednak przyjęty dokument (Framework for Qualifications of EHEA, 2005) stanowił jedynie podstawę do kształtowania krajowych systemów szkolnictwa wyższego.

Polska włączyła się w realizację Deklaracji Bolońskiej (1999) m.in. przez powszechne stosowanie suplementu do dyplomu, rozwijanie dwustopniowego, a następnie trójstopniowego systemu studiów, wprowadzenie systemu punktów kredytowych ECTS, powołanie Państwowej Komisji Akredytacyjnej (od 1.10.2011 zmieniono nazwę na Polska Komisja Akredytacyjna – PKA), promowanie mobilności np. w ramach programu Sokrates/Erasmus lub dwustronnych umów międzynarodowych oraz wprowadzenie w 2011 roku Krajowych Ram Kwalifikacji.

¹ Kompetencje – udowodniona zdolność stosowania wiedzy, umiejętności i zdolności osobistych, społecznych lub metodologicznych ukazująca w pracy lub nauce oraz w karierze zawodowej i osobistej (ERK, 2009, s. 11).

² Kwalifikacje – efekty kształcenia, poświadczane dyplomem, świadectwem, certyfikatem lub innym dokumentem wydanym przez uprawnioną instytucję potwierdzającym uzyskanie zakładanych efektów kształcenia (Dz.U. 2016 poz. 1842 art. 2 ust. 1 pkt 18a).

Kształcenie praktyczne w polskich szkołach wyższych – Krajowe Ramy Kwalifikacji

Ustawa z dnia 27 lipca 2005 dzieliła uczelnie na: akademickie, czyli takie, w których przynajmniej jedna jednostka organizacyjna posiada uprawnienie do nadawania stopnia naukowego doktora, oraz zawodowe, które nie posiadają uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365 art. 2 ust. 1 pkt 23). Nazwy kierunków studiów były ustalane przez MNiSW, a standardy kształcenia dla poszczególnych kierunków zawierały dokładne wytyczne dotyczące przedmiotów nauczania, ich wymiaru oraz wymiaru praktyk (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365 art. 9 pkt 2). Rozporządzenia ministra dotyczące prowadzenia studiów określały głównie minima kadrowe dla określonych kierunków studiów (Dz.U. 2006 nr 144 poz. 1048).

Wejście w życie 18 marca 2011 roku zmian ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym dostosowało polskie szkolnictwo wyższe do ERK (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455). Warunkiem koniecznym prowadzenia studiów na kierunku stało się opracowanie programu kształcenia rozumianego jako „opis określonych przez uczelnię spójnych efektów kształcenia³, zgodny z Krajowymi Ramami Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego (KRK)⁴, oraz opis procesu kształcenia, prowadzącego do osiągnięcia tych efektów, wraz z przypisanymi do poszczególnych modułów tego procesu punktami ECTS” (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455 art. 2 ust. 1 pkt 14b).

Uczelnie, adekwatnie do swoich kompetencji naukowych, zyskały znaczną autonomię. Zlikwidowana została lista kierunków studiów⁵ oraz obowiązujące dotąd standardy kształcenia. Zachowano je tylko na kierunkach, na których trzeba było uwzględnić wymagania określone w przepisach UE lub wymagania rynku pracy. Dotyczy to takich kierunków, jak lekarski, lekarsko-dentystyczny, farmacja, pielęgniarstwo i położnictwo, weterynaria, architektura oraz przygotowujących do wykonywania zawodu nauczyciela i inżyniera (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455 art. 9b i 9c). Jednostki organizacyjne uczelni mogą tworzyć nowe, nieistniejące wcześniej kierunki studiów. Ustawa nałożyła jednak obowiązek włączania do opracowania programu kształcenia interesariuszy zewnętrznych, czyli osób z otoczenia społeczno-gospodarczego uczelni, które stanowi potencjalne miejsce zatrudnienia przyszłych absolwentów. Wszystkie te decyzje zwiększyły możliwości uczelni w elastycznym dostosowaniu oferty kształcenia do potrzeb i możliwości osób uczących się i lokalnego rynku pracy.

W ustawie zostają wyraźnie wyodrębnione dwa profile kształcenia: *praktyczny*, obejmujący moduł zajęć służących zdobywaniu umiejętności praktycznych, oraz *ogólnoakademicki*, obejmujący moduł służący zdobywaniu pogłębionych umiejętności teoretycznych (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455 art. 2 ust. 1 pkt 18e).

³ Efekty kształcenia – zasoby wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych uzyskane w procesie kształcenia przez osobę uczącą się (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455 art. 2 ust. 1 pkt 18c).

⁴ KRK – opis, przez określenie efektów kształcenia, kwalifikacji zdobywanych w polskim systemie szkolnictwa wyższego (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365, s. 3).

⁵ Kierunek studiów – „wyodrębniona część jednego lub kilku obszarów kształcenia, realizowana w uczelni w sposób określony przez program kształcenia” (Dz.U. 2016 r. poz. 1842 art. 2 ust. 1 pkt 14).

Minister właściwy do spraw szkolnictwa wyższego określił opis efektów kształcenia dla ośmiu obszarów kształcenia (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455 art. 9 pkt 1), a w każdym z nich odrębnie efekty dla profilu ogólnoakademickiego i praktycznego (Dz. U. 2011 nr 253 poz. 1520). Efekty kształcenia podzielono ponadto na dotyczące wiedzy, umiejętności i kompetencji społecznych. W tabeli 1 (w załączniku) przedstawiono efekty kształcenia dla profilu praktycznego z zakresu wiedzy w obszarze nauk humanistycznych. Lewa część dotyczy efektów kształcenia dla kwalifikacji pierwszego stopnia, a prawa – dla kwalifikacji drugiego stopnia.

Wymagania dotyczące minimum kadrowego dla obu profili określono jednakowo, przy czym w minimum kadrowym dla studiów pierwszego stopnia o profilu praktycznym dopuszczono możliwość częściowego zastąpienia osób o określonych stopniach naukowych osobami o niższym stopniu naukowym, ale legitymującymi się doświadczeniem zawodowym zdobytym poza uczelnią „(w miejsce nauczyciela akademickiego posiadającego tytuł naukowy lub stopień naukowy doktora habilitowanego dwie osoby posiadające stopień naukowy doktora oraz w miejsce nauczyciela akademickiego posiadającego stopień naukowy doktora, dwie osoby posiadające tytuł zawodowy magistra i znaczne doświadczenie zawodowe zdobyte poza uczelnią w dziedzinie związanej z kierunkiem studiów”); Dz.U. 2011 nr 243 poz. 1445). Umożliwiono też uczelniom prowadzenie studiów o profilu praktycznym z udziałem podmiotów gospodarczych. W tej sytuacji zajęcia ze studentami, w szczególności praktyczne, mogą być prowadzone przez pracowników tych podmiotów (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365 art. 9a 2 i 3; art. 168a pkt 1). W myśl obowiązujących zapisów prawnych organizowane są studia dualne rozumiane jako naprzemienny system studiowania. W trakcie kształcenia student uczestniczy równolegle w zajęciach teoretycznych na uczelni i w zajęciach praktycznych, odbywając praktykę zawodową w wybranym zakładzie pracy. Pozwala to na ścisłe dostosowanie kształcenia do oczekiwań pracodawcy.

Kolejne zmiany w ustawie rozszerzyły możliwość zastępowania pracowników z określonymi stopniami naukowymi pracownikami o niższych stopniach naukowych, ale z doświadczeniem zawodowym, również na studiach drugiego stopnia i jednolitych magisterskich o profilu praktycznym (Dz.U. 2014 poz. 1198 art. 9a ust. 1). Dodatkowo ustawodawca uściślił minimalny wymiar zajęć praktycznych, definiując profil praktyczny jako taki, w którym „moduły zajęć służące zdobywaniu przez studenta umiejętności praktycznych i kompetencji społecznych, stanowią ponad połowę programu studiów określonego w punktach ECTS i obejmują zajęcia praktyczne kształtujące te umiejętności i kompetencje, w tym umiejętności uzyskiwane na zajęciach warsztatowych, które są prowadzone przez osoby posiadające doświadczenie zawodowe zdobyte poza uczelnią” (Dz.U. 2014 poz. 1198 art. 1 pkt 18ea).

Mniejsze wymagania dotyczące potencjału naukowego ustalono dla podstawowej jednostki organizacyjnej⁶ (PJO) w przypadku profilu praktycznego.

⁶ Podstawowa jednostka organizacyjna – wydział lub inna jednostka organizacyjna uczelni określona w statucie, prowadząca co najmniej jeden kierunek studiów, studia doktoranckie lub badania co najmniej w jednej dyscyplinie naukowej (Dz.U. 2017 poz. 60 art. 2 ust. 1 pkt 23).

PJO nieposiadająca uprawnienia do nadawania stopnia naukowego doktora w obszarze kształcenia i dziedzinie, której przyporządkowany jest kierunek studiów, może prowadzić na nim tylko studia praktyczne bez spełniania dodatkowych warunków (Dz.U. 2014 poz. 1198 art. 11 pkt 3). W ustawie uściślono wymagania dotyczące czasu trwania praktyk, zobowiązując PJO do uwzględnienia w programie kształcenia co najmniej *trzymiesięcznych praktyk zawodowych* (Dz.U. 2014 poz. 1198 art. 11 ust. 9).

W czerwcu 2016 roku wprowadzono kolejne zmiany ustawy Prawo o szkolnictwie wyższym (Dz.U. 2016 poz. 1842). W znowelizowanej ustawie zdefiniowano KRK dla szkolnictwa wyższego jako ogólne charakterystyki efektów uczenia się dla kwalifikacji na poziomach 6–8 Polskiej Ramy Kwalifikacji (PRK), o których mowa w ustawie z dnia 22 grudnia 2015 roku o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji (Dz.U. 2016. poz. 64). W tabeli 2 (w załączniku) przedstawiono efekty uczenia się dla kwalifikacji na poziomie 6–8 PRK w celu przybliżenia poziomu ogólności ich określania.

W następstwie tych ustawowych zmian wprowadzono *Rozporządzenie MNiSW w sprawie charakterystyk drugiego stopnia PRK dla kwalifikacji uzyskiwanych w ramach szkolnictwa wyższego* (Dz.U. 2016 poz. 1594). Rozporządzenie to unieważniło **obowiązujące od 2011 roku obszarowe efekty kształcenia**, definiując nowe, bardziej ogólne efekty obszarowe i utrzymując nadal podział na profil praktyczny i ogólnoakademicki (zob. tab. 3 w załączniku).

Obniżone zostają wymagania dotyczące minimum kadrowego dla studiów praktycznych *pierwszego stopnia* do co najmniej jednego samodzielnego nauczyciela akademickiego oraz co najmniej pięciu nauczycieli akademickich posiadających stopień naukowy doktora.

Rozporządzenie MNiSW w sprawie prowadzenia studiów doprecyzowuje warunki prowadzenia zajęć związanych z praktycznym przygotowaniem zawodowym (Dz.U. 2016 poz. 1596). Mają one odbywać się:

1. w warunkach właściwych dla danego zakresu działalności zawodowej,
2. w sposób umożliwiający wykonywanie czynności praktycznych przez studentów.

Ustanowiono również **obowiązek odbywania trzymiesięcznych praktyk zawodowych** na każdym poziomie kształcenia (Dz.U. 2016 poz. 1596 § 7. ust. 1 pkt 2c).

Kolejnym działaniem na rzecz zwiększenia znaczenia kształcenia praktycznego oraz lepszego wykorzystania osiągnięć **naukowych w środowisku społeczno-gospodarczym** jest wprowadzenie zmian na poziomie ósmym, czyli studiów doktoranckich. Wspieranie innowacyjności (Dz.U. 2015 poz. 1767) stworzyło dodatkową możliwość uzyskania stopnia doktora. Rozprawę doktorską może stanowić praca projektowa, konstrukcyjna, technologiczna, wdrożeniowa lub artystyczna (Dz.U. 2016 poz. 882 art. 13 ust. 3). Dodatkowo minister ustanowił program „Doktorat wdrożeniowy”, który umożliwia kształcenie na studiach doktoranckich we współpracy z otoczeniem społeczno-gospodarczym uczelni, w szczególności z przedsiębiorcami lub innymi podmiotami zatrudniającymi uczestników tych studiów, a które wyraziły zgodę na udział ich pracowników w studiach doktoranckich w ramach programu (Dz.U. 2017 poz. 859 art. 26 ust. 3f).

Ocena jakości kształcenia

W 2005 roku rozpoczęła działanie Polska Komisja Akredytacyjna (PKA), która jest ustawowym organem szkolnictwa wyższego, powołanym przez MNiSW i działającym niezależnie na rzecz jakości kształcenia. Ma ona przedstawiać MNiSW opinie i wnioski dotyczące tworzenia uczelni, przyznania uczelniom uprawnień do prowadzenia studiów na danym kierunku oraz dokonywać oceny jakości kształcenia (Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365 art. 49).

Regulacje prawne związane z wprowadzeniem KRK przeniosły odpowiedzialność za jakość kształcenia na konkretne uczelnie jako podmioty autonomiczne. Zlikwidowanie listy kierunków studiów oraz standardów kształcenia (oprócz podanych wcześniej wyjątków) umożliwiło uczelniom realizowanie kształcenia na określonych przez siebie kierunkach studiów. Wniosek o nadanie PJO uczelni uprawnienia do prowadzenia studiów na kierunku w ramach charakterystyki studiów musi zawierać między innymi analizę zgodności zakładanych efektów kształcenia z potrzebami rynku pracy, potwierdzoną przez interesariuszy zewnętrznych oraz opis sposobów weryfikacji i oceny osiągniętych przez studenta efektów kształcenia (Dz.U. 2016 poz. 1596). W miejsce dotychczasowych dyplomów państwowych absolwenci otrzymują uczelniane dyplomy ukończenia studiów potwierdzające uzyskanie odpowiedniego tytułu zawodowego i suplementy do dyplomów, dokładnie określające, jak realizowany był proces kształcenia (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455 art. 167 ust. 1).

PKA, stanowiąca zewnętrzny względem uczelni element systemu zapewniania jakości kształcenia, dokonuje oceny spójności efektów kształcenia z sylwetką absolwenta na nowo tworzonych kierunkach oraz jakości kształcenia na prowadzonych kierunkach studiów (ocena programowa), mając na uwadze między innymi:

1. kwalifikacje nauczycieli akademickich oraz innych osób prowadzących zajęcia ze studentami,
2. współpracę z otoczeniem społeczno-gospodarczym w procesie kształcenia,
3. skuteczność wewnętrznego systemu zapewnienia jakości kształcenia,
4. funkcjonowanie potwierdzania efektów uczenia się (Dz.U. 2014 poz. 1198 art. 48a ust. 3).

Zgodnie z ustawą w każdej uczelni musi funkcjonować wewnętrzny system zapewniania jakości kształcenia (WSZJK), który odnosi się do wszystkich etapów i aspektów procesu dydaktycznego i dzięki odpowiednim procedurom pozwala monitorować i doskonalić proces kształcenia (Dz.U. nr 243 poz. 1445 z późn. zm.). Obejmuje on między innymi wszystkie formy weryfikacji efektów kształcenia na poszczególnych kierunkach studiów. Muszą one być dokładnie opisane w sylabusach dotyczących modułów kształcenia i podane do wiadomości studentów przed rozpoczęciem zajęć z danego modułu. Te same zasady obowiązują w przypadku praktyk zawodowych. Praktyka zawodowa odbywa się pod nadzorem wyznaczonej w instytucji osoby oraz pod kontrolą opiekuna reprezentującego uczelnię. **Osoby prowadzące zajęcia w ramach modułu są zobowiązane do przeprowadzania weryfikacji efektów kształcenia oraz gromadzenia dokumentacji potwierdzającej osiągnięcie efektów kształcenia przez studentów.** W przypadku nie osiągnięcia efektów przez studentów, koordynator modułu jest zobowiązany do powiadomienia o tym rady programowej. Kierownik PJO

uczelni, po zasięgnięciu opinii nauczycieli akademickich prowadzących zajęcia na określonym kierunku studiów, przedkłada radzie tej jednostki na koniec każdego roku akademickiego ocenę realizacji zakładanych efektów kształcenia. Wnioski z tej oceny uwzględnia się przy doskonaleniu programu kształcenia.

Innym aspektem działalności WSZJK jest analiza ocen wystawianych przez studentów i doktorantów po zakończeniu każdego cyklu zajęć dydaktycznych. Są one anonimowe. Po zakończeniu roku akademickiego każdy pracownik dydaktyczny oraz jego przełożony otrzymują informacje o uzyskanych ocenach. Te zwrotne informacje pozwalają nauczycielowi doskonalić swoje kompetencje w zakresie prowadzenia zajęć, a przełożonym – nagradzać pracowników uzyskujących wysokie oceny oraz organizować adekwatne wsparcie dla tych, z których pracy studenci są niezadowoleni, szczególnie nauczycielom o krótkim stażu. W przypadku utrzymujących się ocen negatywnych w stosunku do pracownika wyciągane są konsekwencje.

Strategia rozwoju uczelni powinna uwzględniać potrzeby lokalnego otoczenia społeczno-gospodarczego. Struktura kształcenia nie powinna znacząco odbiegać od struktury zatrudnienia, potrzeb gospodarki i popytu na określone kwalifikacje lub zawody. Stąd w celu dostosowania kierunków studiów i programów kształcenia do potrzeb lokalnego rynku pracy uczelnie zobowiązano do włączania interesariuszy zewnętrznych do opracowywania programów kształcenia oraz do monitorowania karier zawodowych absolwentów po 3 i 5 latach od dnia ukończenia studiów (Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455 art. 13a). Jednak niewielka liczba zwróconych ankiet kierowanych do absolwentów uczelni nie pozwalała na rzetelne śledzenie losów jej absolwentów. Spowodowało to kolejne zmiany w ustawie. Zgodnie z nimi MNiSW prowadzi monitoring karier zawodowych absolwentów na podstawie pozostających w gestii MNiSW danych zawartych w wykazie studentów oraz danych gromadzonych przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych na kontaktach ubezpieczonych lub kontaktach płatników składek (Dz.U. 2014 poz. 1198 art. 13b i art. 170c). W ten sposób uczelnie mają nie tylko obowiązek, ale i możliwość śledzenia zatrudnialności swoich absolwentów. Uczelnie nadal mogą (nie jest to już obowiązkiem ustawowym) gromadzić dane na temat przydatności efektów kształcenia na rynku pracy, jednak problemem pozostaje liczba pozyskiwanych danych nieupoważniająca do formułowania wiążących wniosków.

W obowiązujących uwarunkowaniach prawnych ewaluację wewnętrzną należy traktować jako prowadzone w PJO uczelni badania w działaniu z udziałem wszystkich pracowników, studentów i reprezentantów lokalnego środowiska społeczno-gospodarczego (Ahmadi i in, 2011; Spencer, 2001). PKA jest zaś zewnętrznym organem nadzorującym.

Kolejną istotną zmianą było wprowadzenie do ustawy potwierdzania efektów uczenia się, czyli formalnego procesu weryfikacji posiadanych efektów uczenia się osiągniętych poza systemem studiów. Senaty uczelni zostały zobowiązane do określenia procedury, zgodnie z którą osoby mogą potwierdzić efekty uczenia się osiągnięte poza uczelnią (Dz.U. 2014 poz. 1198 art. 2 ust. 18n i art. 170e). Procedury te wydają się szczególnie przydatne w kształceniu praktycznym. Efekty uczenia się potwierdza się w zakresie odpowiadającym

efektom kształcenia zawartym w programie kształcenia określonego kierunku studiów. W wyniku potwierdzenia efektów uczenia się można zaliczyć studentowi nie więcej niż 50% punktów ECTS przypisanych do danego programu kształcenia określonego kierunku, poziomu i profilu kształcenia.

Podsumowanie

Duże tempo zmian zachodzących w szkolnictwie wyższym w ostatnim dwudziestopięcioletniu w większości podyktowane było integracją europejską. Od kilku lat na sytuację w polskich uczelniach coraz wyraźniejszy wpływ wywiera niż demograficzny. Liczba osób w wieku 18–24 lat zmniejszyła się z 4,2 mln w roku 2008 do 3,1 mln w roku 2016 (stan na 31 grudnia). Zgodnie z prognozą tendencja ta utrzyma się, osiągając 2,7 mln w roku 2020 (GUS, 2017a). Przy obowiązującym dotąd sposobie podziału dotacji z budżetu państwa powodowało to pogarszanie się sytuacji ekonomicznej uczelni (Jurek, 2013). Ponadto w warunkach, w których duża liczba uczelni konkurowała o malejącą liczbę studentów, obniżano wymagania stawiane kandydatom, co skutkowało obniżaniem jakości kształcenia.

Od pewnego czasu zmianie ulega też sytuacja na rynku pracy. Spada bezrobocie oraz zmienia się struktura sektorów poszukujących pracowników. Maleje utrzymująca się przez wiele lat popularność niskonakładowych kierunków studiów (Woźnicki, 2013; GUS, 2013b). Młodzież dokonuje coraz bardziej racjonalnych wyborów, które stanowią wypadkową takich czynników, jak: ich zainteresowania, oferta dydaktyczna szkół wyższych, ocena realnych możliwości sprostania wymaganiom na określonym kierunku studiów oraz chłonność rynku pracy.

Reforma szkolnictwa wyższego z 2011 roku stworzyła możliwości szybszego reagowania kształcenia wyższego na zapotrzebowania rynku pracy poprzez scedowanie przez MNiSW na uczelnie uprawnień do tworzenia kierunków studiów. Ponadto reforma wprowadziła podział studiów na ogólnoakademickie i praktyczne. Kolejne modyfikacje aktów prawnych dotyczące profilu praktycznego zwiększają wymagania w odniesieniu do zakresu działań praktycznych, wiążąc je coraz silniej z praktykami zawodowymi oraz wzmacniając rolę podmiotów społeczno-gospodarczych w procesie kształcenia. Jednocześnie zmniejszeniu ulega związek profilu praktycznego z badaniami naukowymi oraz zredukowane są wymagania dotyczące kadry. Do prowadzenia studiów o profilu praktycznym potrzeba kadry o coraz niższych kwalifikacjach formalnych, tzn. mniej pracowników samodzielnych i adiunktów w minimach kadrowych.

W 2013 roku Piotr Stec napisał: „Jesteśmy w tej chwili na rozdrożu. Będziemy dokonywać wyboru między modelem kształcenia myślących praktyków (problem solvers) lub posłusznych i sprawnych wykonawców”. Kolejne lata i towarzyszące im zmiany prawa wskazały, że realizowany jest ten drugi model. Wydaje się on bardziej odpowiedni do kształcenia techników niż do przygotowania kadry wspierającej szeroko rozumianą innowacyjność gospodarki.

Szkolnictwo wyższe czeka kolejne zmiany. Na podstawie opracowanych przez trzy zespoły projektów reformy szkolnictwa wyższego MNiSW przygotuje i przedstawi (wrzesień 2017) Ustawę 2.0. Jak wynika z zapowiedzi MNiSW i Komitetu Polityki Naukowej (2017), zmiany będą fundamentalne. Czas pokaże, czy poprawią efektywność kształcenia wyższego i kondycję polskich uczelni.

Załącznik

Tabela 1. Efekty kształcenia dla profilu praktycznego - nauki humanistyczne

Profil praktyczny		Osoba posiadająca kwalifikacje pierwszego stopnia:		Osoba posiadająca kwalifikacje drugiego stopnia:	
		Wiedza			
H1P_W01	ma uporządkowaną podstawową wiedzę z zakresu dziedzin nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów, zorientowaną na zastosowania praktyczne w wybranej sferze działalności kulturalnej, medialnej, promocyjno-reklamowej	H2P_W01	ma uporządkowaną, pogłębioną i rozszerzoną wiedzę z zakresu dziedziny nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów, zorientowaną na zastosowania praktyczne w wybranej sferze działalności kulturalnej, medialnej, promocyjno-reklamowej		
H1P_W02	ma uporządkowaną wiedzę podstawową, obejmującą wybrane obszary z zakresu dziedziny nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów, zorientowaną na zastosowania praktyczne w wybranej sferze działalności kulturalnej, medialnej, promocyjno-reklamowej	H2P_W02	ma uporządkowaną, pogłębioną wiedzę szczegółową, obejmującą wybrane obszary z zakresu dziedziny nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów, zorientowaną na zastosowania praktyczne w wybranej sferze działalności kulturalnej, medialnej, promocyjno-reklamowej		
H1P_W03	zna podstawową terminologię z zakresu dziedziny nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów oraz związaną z wybraną sferą działalności kulturalnej, medialnej, promocyjno-reklamowej	H2P_W03	zna na poziomie rozszerzonym terminologię z zakresu dziedziny nauki i dyscyplin naukowych, właściwych dla studiowanego kierunku studiów oraz związaną z wybraną sferą działalności kulturalnej, medialnej, promocyjno-reklamowej		
H1P_W04	ma podstawową wiedzę o budowie i funkcjach systemu kultury i mediów	H2P_W04	ma rozszerzoną wiedzę o budowie i funkcjach systemu kultury i mediów, zorientowaną na tworzenie rozwiązań o charakterze systemowym, w zakresie wybranej sfery działalności kulturalnej, medialnej, promocyjno-reklamowej		

Tabela 2. Efekty uczenia się dla kwalifikacji na poziomie 6–8 PRK

UNIwersalne CHARAKTERYSTYKI POZIOMÓW W PRK		Zapisy w kolumnach – wiedza, umiejętności, kompetencje społeczne – należy odnosić do określonej dziedziny uczenia się lub działalności zawodowej	
WIEDZA		KOMPETENCJE SPOŁECZNE	
ZNA I ROZUMIE:		JEST GOTÓW DO:	
UMIĘJĘJNOŚCI		POTRAFI:	
P6_W POZIOM 6	w zaawansowanym stopniu – fakty, teorie, metody oraz złożone zależności między nimi różnorodnie, złożone uwarunkowania prowadzonej działalności	P6_U P6U_K	innowacyjnie wykonywać zadania oraz rozwiązywać złożone i nietypowe problemy w zmiennych i nie w pełni przewidywalnych warunkach samodzielnie planować własne uczenie się przez całe życie komunikować się z otoczeniem, uzasadniać swoje stanowisko
P7_W POZIOM 7	w pogłębiony sposób wybrane fakty, teorie, metody oraz złożone zależności między nimi, także w powiązaniu z innymi dziedzinami różnorodnie, złożone uwarunkowania i aksjologiczny kontekst prowadzonej działalności	P7_U P7U_K	wykonywać zadania oraz formułować i rozwiązywać problemy, z wykorzystaniem nowej wiedzy, także z innych dziedzin samodzielnie planować własne uczenie się przez całe życie i ukierunkowywać innych w tym zakresie komunikować się ze zróżnicowanymi kręgami odbiorców, odpowiednio uzasadniać stanowiska
P8_W POZIOM 8	światowy dorobek naukowy i twórczy oraz wymiające z niego implikacje dla praktyki	P8_U P8U_K	dokonywać analizy i twórczej syntezy dorobku naukowego i twórczego w celu identyfikowania i rozwiązywania problemów badawczych oraz związanych z działalnością innowacyjną i twórczą; tworzyć nowe elementy tego dorobku samodzielnie planować własny rozwój oraz inspirować rozwój innych osób uczestniczyć w wymianie doświadczeń i idei, także w środowisku międzynarodowym

Tabela 3. Charakterystyki drugiego stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji dla szkolnictwa wyższego – poziomy 6 i 7

Obszar kształcenia w zakresie nauk humanistycznych		Poziom 6		Poziom 7		
		Kod składowa opisu	profil ogólnoakademicki	profil praktyczny	Kod składowa opisu	profil ogólnoakademicki
Wiedza: absolwent zna i rozumie						
P6S_WG	miejsce i znaczenie nauk humanistycznych w systemie nauk, ich specyfikę przedmiotową i metodologiczną oraz kierunki ich rozwoju	zastosowania praktyczne wiedzy właściwej dla kierunku studiów w działalności kulturalnej i medialnej	P7S_WG	w pogłębionym stopniu specyfikę przedmiotową i metodologiczną nauk humanistycznych, ich najnowsze osiągnięcia oraz kierunki rozwoju	w pogłębionym stopniu zastosowania praktyczne wiedzy właściwej dla kierunku studiów w działalności kulturalnej i medialnej	
P6S_WG	teorię, metodologię i terminologię ogólną i szczegółową z zakresu dziedzin nauki i dyscyplin naukowych właściwych dla kierunku studiów	metody analizy i interpretacji wytworów kultury, wybranych tradycji, teorii i szkół badawczych dziedzin nauki i dyscyplin naukowych właściwych dla kierunku studiów	P7S_WG	w pogłębionym stopniu teorie oraz zaawansowaną metodologię i terminologię z zakresu dziedzin nauki i dyscyplin naukowych właściwych dla kierunku studiów	zaawansowane metody analizy i interpretacji wytworów kultury, wybranych tradycji, teorii i szkół badawczych dziedzin nauki i dyscyplin naukowych właściwych dla kierunku studiów	
P6S_WK	zasady ochrony własności przemysłowej i prawa autorskiego oraz formy rozwoju indywidualnej przedsiębiorczości	zasady działania systemów i instytucji właściwych dla zakresu działalności zawodowej właściwej dla kierunku studiów	P7S_WK	zasady zarządzania zasobami własności intelektualnej oraz formy rozwoju indywidualnej przedsiębiorczości	zasady zarządzania zasobami własności intelektualnej oraz formy rozwoju indywidualnej przedsiębiorczości	
P6S_WG/K	zasady działania systemów i instytucji właściwych dla zakresu działalności zawodowej właściwej dla kierunku studiów	cechy i potrzeby ich odbiorców	P7S_WG/K	w pogłębionym stopniu zasady działania systemów i instytucji właściwych dla zakresu działalności zawodowej właściwej dla kierunku studiów, a także cechy i potrzeby ich odbiorców	w pogłębionym stopniu budowę oraz funkcje systemów i instytucji właściwych dla zakresu działalności zawodowej właściwej dla kierunku studiów, a także cechy i potrzeby ich odbiorców	

Bibliografia

- Ahmadi, A., Bazargan, A., Beigi, F. (2011). Relationship between organizational characteristics and implementation of internal evaluation in universities educational departments, case: University of Tehran. *Procedia Social and Behavioral Sciences* 15, 221–228.
- Dz.U. nr 65 poz. 385 – Ustawa z dnia 12 września 1990 o szkolnictwie wyższym.
- Dz.U. 2005 nr 164 poz. 1365 – Ustawa z dnia 27 lipca 2005 r. Prawo o szkolnictwie wyższym
- Dz.U. 2006 nr 144 poz. 1048 – Rozporządzenie MNiSW z dnia 27 lipca 2006 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełniać jednostki organizacyjne uczelni, aby prowadzić studia na określonym kierunku i poziomie kształcenia.
- Dz.U. 2011 nr 84 poz. 455 – Ustawa z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym, ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz o zmianie niektórych innych ustaw.
- Dz.U. 2011 nr 253, poz. 1520 – Rozporządzenie MNiSW z dnia 2 listopada 2011 r. w sprawie Krajowych Ram Kwalifikacji dla Szkolnictwa Wyższego.
- Dz.U. 2011 nr 243, poz. 1445 – Rozporządzenie MNiSW z dnia 5 października 2011 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów na określonym kierunku i poziomie kształcenia.
- Dz.U. 2014 poz. 1198 – Ustawa z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym oraz niektórych innych ustaw.
- Dz.U. 2015 poz. 1767 – Ustawa z dnia 25 września 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku ze wspieraniem innowacyjności.
- Dz.U. 2016 poz. 64 – Ustawa z dnia 22 grudnia 2015 r. o Zintegrowanym Systemie Kwalifikacji
- Dz.U. 2016 poz. 882 – Ustawa o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuk.
- Dz.U. 2016 poz. 1594 – Rozporządzenie MNiSW z dnia 26 września 2016 r. w sprawie charakterystyk drugiego stopnia Polskiej Ramy Kwalifikacji typowych dla kwalifikacji uzyskiwanych w ramach szkolnictwa wyższego po uzyskaniu kwalifikacji pełnej na poziomie 4 – poziomu 6–8.
- Dz.U. 2016 poz. 1596 – Rozporządzenie MNiSW z dnia 26 września 2016 r. w sprawie warunków prowadzenia studiów.
- Dz.U. 2016 poz. 1842 – Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 26 października 2016 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy – Prawo o szkolnictwie wyższym.
- Dz.U. 2016 poz. 2016 – Rozporządzenie MNiSW z dnia 7 grudnia 2016 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie sposobu podziału dotacji z budżetu państwa dla uczelni publicznych i niepublicznych.
- Dz.U. 2017 poz. 859 – Ustawa o zmianie ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki oraz niektórych innych ustaw.
- Dziennik Urzędowy C 111, 6.5. (2008). Zalecenie Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie.
- Framework for Qualifications of EHEA (2005). <http://www.ehea.info/cid102846/glossary-on-qualifications-frameworks-2005.html> (dostęp: 21.06.2017).
- GUS (2013a). Rocznik branżowy. http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/rs_rocznik_demograficzny_2013.pdf (dostęp: 20.06.2017).
- GUS (2013b). Szkoły wyższe i ich finanse w 2012. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, http://www.stat.gov.pl/cps/rde/xbcr/gus/E_szkoły_wyzsze_2012.pdf (dostęp: 20.06.2017).

- GUS (2017a). Ludność według płci, wieku, województw i podregionów <http://demografia.stat.gov.pl/bazademografia/Tables.aspx> 06 (dostęp: 20.06.2017).
- GUS (2017b). Popyt na pracę <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/popyt-na-prace/popyt-na-prace-w-pierwszym-kwartale-2017-roku,2,25.html?pdf=1> (dostęp: 20.06.2017).
- GUS (2017c). Stopa bezrobocia <http://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/rynek-pracy/bezrobocie-rejestrowane/stopa-bezrobocia-w-latach-1990-2017,4,1.html> (dostęp: 20.06.2017).
- Gvaramadze, I. (2008). From quality assurance to quality enhancement in the european higher education area. *European Journal of Education*, 43, 4, 443–455.
- Jurek, W. (2013). Some Comments On Financing Higher Education. W: J. Woźnicki (red.) Financing and deregulation in higher education, Warszawa: Institute Of Knowledge Society Polish Rectors Foundation.
- Karseth, B. & Sivesind, K. (2010). Conceptualising curriculum knowledge within and beyond the national context, *European Journal of Education*, 45, s. 103–120.
- Komitet Polityki Naukowej (2017). Uwagi z dnia 10 kwietnia 2017 r. na temat nowej ustawy dotyczącej szkolnictwa wyższego (Ustawa 2.0). http://www.nauka.gov.pl/g2/oryginal/2017_04/64b9893548a8699e5ddfe7da8b74bd0f.pdf.
- Malan, T. (2004). Implementing the Bologna Process in France, *European Journal of Education*, 39, s. 289–297.
- Sarrico, C., Rosa, M., Teixeira, P. & Cardoso, M. (2010). Assessing Quality and Evaluating Performance in Higher Education: Worlds Apart or Complementary Views? *Minerva*, 48, 35–54; DOI 10.1007/s11024-010-9142-2.
- Spencer, M. S. (2001). "Enforced cultural change in Academe: Apractical Case study"; *Implementing Quality Management system in Higher Education; vol.26.n.1.*
- Stec, P. (2013). Czy mogą być studia „praktyczne”? <https://piotr-stec.pl/2013/07/11/czym-moga-byc-studia-praktyczne/>.
- Woźnicki, J. (2013). 2010–2020 Development Strategy for the Higher Education System The Academic Community's Proposal. W: J. Woźnicki (red.) Financing and deregulation in higher education, Warszawa: Institute Of Knowledge Society Polish Rectors Foundation.